

İktidar: Kişiler-arası, Organizasyonel ve Global Boyutları

Çarşamba, 2 Kasım 2005

KONU: İktidar nasıl kurumsallaştırılır? Foucault.

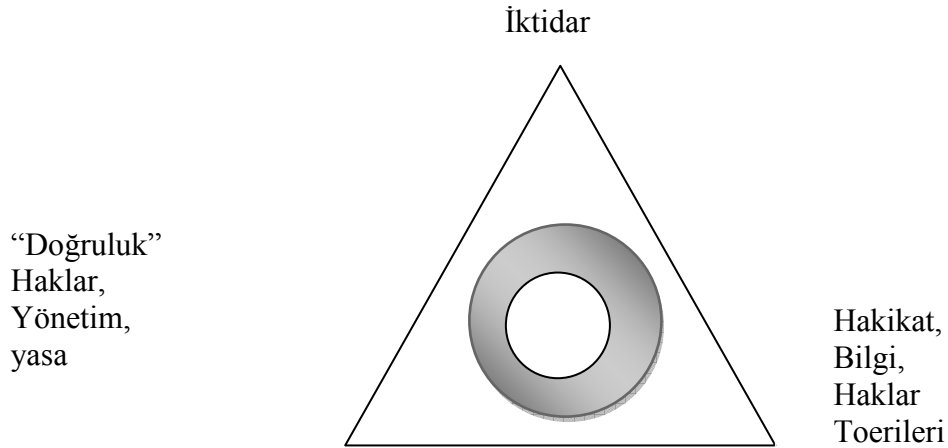
Not: Bugünkü alıntılar Michael Foucault'nun (Pantheon Boks, 1980) "İki Ders"inden alınmıştır.

Foucault, (1926-1984) Fransız.

Foucault, gerçeğin/hakikatin/bilginin bize iktidar hakkında ne söyleyebileceğinden değil, **iktidarın nasıl gerçeklik/doğru yarattığından** bahseder. Farklı iktidar ilişkileri yoluyla hangi yönetimler, hangi ilişkiler, hangi hak/ödev kavrayışı, hangi gerçeklik kavrayışlarının üretilip uygulandığını araştırır...

İktidarın *nasılı* ile, iktidar mekanizmaları ile ilgilidir...

-- formal/resmi sınırları belirleyen kanunların kuralları/hakları ile değil de iktidarın nasıl iktidarın ürettiği/ilettiği gerçeklik etkisini verdiğini, bu gücü yeniden üreten etkileri (**geri bildirim döngüsü**)

Foucault siyaset felsefesinin geleneksel sorusu ile başlar: *Felsefe gerçeğe/hakikatle nasıl ilgilidir? Felsefe* (hakiki bilgi arayışı) iktidar haklarına nasıl sınır koyabilir? (*gerçeklik söylemlerinin üretilmesinde hangi haklılık kuralları iktidar ilişkileri tarafından uygulanır?*)

Geleneksel soru, felsefe bize nasıl iktidar hakkında neyin gerçek olduğunu ve iktidarın sınırlarını söyleyebilir? Felsefe hakikat üretir ve hakikat iktidar üretir. İktidar hakikatin bir fonksiyonudur, $iktidar = f(hakikat)$

Foucault'nun fikri: Bu ilişkiyi tersine çevirir. **İktidar, hakikat üretir**, hakikat iktidarın bir fonksiyonudur, **$hakikat = f(iktidar)$**

"Benim sorunum daha ziyade şu: hakikat söylemleri üretmede iktidar ilişkileri tarafından hangi haklılık/doğruluk kuralları kullanılır? Ya da alternatif olarak, bizimki gibi bir toplumda [*kapitalist Batı toplumunu kastediyor*] böylesi iktidarlı etkilerle donanmış hakikat söylemleri üretme iktidarına sahip olan iktidar türü nedir? Demek istediğim şey şu: bizimki gibi bir

toplumda, ama aslında herhangi bir toplumda, toplumsal gövdeyi oluşturan, karakterize eden, ona nüfuz eden pek çok iktidar ilişkisi vardır...” (Foucault 1980: 93)

--istenilen/öngörülen etkileri dil olmadan, iletişim olmadan başaramazsın (iktidarın belli bir çeşidi hariç)

--söylem sadece ne denildiği ve yapıldığıdır

“bu ilişkilendirme temelinde ve bu yolla işleyen belirli bir **hakikat söylemleri ekonomisi** olmadan **iktidar uygulanması** olamaz. Hakikat üretimine tabiiyiz ve iktidarı hakikat üretimi olmadan uygulayamayız.” (Foucault 1980: 93)

Her toplumun hakikatin nereden geldiğine ve nerede yapabileceğine dair farklı bir kavrayışı vardır. Bizim toplumumuzda, **özel bir hakikat üretme yolumuz** vardır—bu geçmiştekiyle aynı değildir (örneğin, din ya da hükümdar yoluyla) fakat bugün **bilgi/bilim/hakikat iddiaları üzerine** kuruludur.

“...toplumun talep ettiği, işleyebilmek için ihtiyaç duyduğu, iktidarın hakikatini üretmeye zorlanıyoruz: **hakikati söylemek zorundayız**; hakikati itiraf etmeye ya da keşfetmeye zorunluyuz ya da mahkumuz.” (Foucault 1980: 93)

Bilimden/ampirik bilgidен önceki dünyada yaşadığımızda, hakikat dini figürler, liderler tarafından verilirdi. Hakiki olan “her zaman öyle olmuş olan”dı. İnsanlar otoritelerini/iktidarlarını haklı çıkarmıyorlardı; sadece “Tanrı söylüyor ki” örneğin, “Yazılı, ama ben (Tanrının Oğlu) sana söylüyorum ki...” Foucault, şimdi konuşmak için, meşruiyet kazanmak için, “yazılı ve şimdi beni dinle” diyemeyeceğimizi, ancak bilgi olarak kurduğumuz şeyin hakikat olduğunu *iddia* etmemiz gerektiğini söylüyor. **Sorgusuz otorite, dini ya da örfi otorite olarak konuşamayız, otorite bugün hakikati konuşmak zorundadır (bilgi, uzmanlık).**

Weber’in sosyal eylemin dört sebebini hatırlayın:

--alışkanlık/gelenek

--dışa vurum/duygu

--anlamlı değer

--araçsal/ihtiyaçlar/amaçlar/ilişkiler (bu sonuncusu Foucault’ya benziyor)

“hakikati keşfetmeye zorunluyuz ya da mahkumuz. İktidar, sorgulamaktan, soruşturmaktan, hakikati kaydetmekten vazgeçmez: kurumsallaştırır, profesyonelleştirir ve takibini ödüllendirir... zenginlik üretmek zorunda olduğumuz gibi hakikat de üretmek zorundayız, aslında öncelikle zenginlik üretebilmek için hakikat üretmek zorundayız.” (Foucault 1980: 93-94) (Burası sonuçta MIT değil mi?)

ör., Bir çocuk bir kova şeker istediğini söylüyor. Ebeveyn ya şu şekilde “Hayır, çünkü ben böyle diyorum” ya da bu şekilde “Hayır, hasta olursun, sana gerçeği/hakikati söylüyorum” diye cevap verebilir.

İktidar paradigmaları—modern dünyada **iktidarı uzmanlık yoluyla uygularız**, meşru/normatif/tarihi otorite, ya da şiddet yoluyla değil (şiddeti kabul edilemez ilan ederiz, suç ya da savaş durumuna havale edilen ya da hukukun alanına havale edilen bir şey olarak).

“biz de hakikate maruz kalırız” (Foucault 1980:94)=**hakiki olan eylemi haklı çıkarır**

“belirli iktidar etkileri taşıyan hakiki söylemlerinin bir fonksiyonu olarak ... yaptıklarımız yargılanır, mahkum olur, sınıflandırılır, belirlenir. (Foucault 1980: 94) Foucault, nasıl konuştuğumuzdan, ne konuştuğumuzdan, yarattığımız kategorilerden bahsediyor—bunların hepsi kendileri de iktidar tarafından üretilmiş olan söylemler tarafından üretilmişlerdir.

“...**boyun eğdirmenin değişik teknikleri**. Hak kurulmuş olan meşruiyet anlamında değil [*uygun /saygın/değerli olan*], harekete geçirdiği boyun eğdirme metotları anlamında değerlendirilmelidir.” (Foucault 1980: 94) Mesele, kanunların neyin meşru/ ya da iyi olduğu hakkında olup olmaması ile ilgili değil—**hukuk, nasıl farklı baskı ve boyun eğdirme yolları tayin eder?**

Foucault, **meşruiyet sorununu** tartışır, Leviathan’a borçlu olduğumuz şeyi. **Hakimiyet ve boyun eğme sorununu egemenlik ve söz dinleme ile değiştirdik**. Dolayısıyla, şimdi yöneticiye borcumuzun ne olduğu değil, nasıl boyun eğdirildiğimizden konuşalım!

Foucault’nun **metodolojik uyarıları**: iktidarın nasıl çalışılacağına dair dört ders

- (1) merkezi büroların “devam eden etkilerine” önem vermemeliyiz, iktidar araştırmaları “en aşırı halindeki iktidarla, en son istikametinde, kılcal damarlarıyla ilgilenmeliyiz” (Foucault 1980:94).
 - başımızda değil, parmak uçlarımızda, merkezi hükümette değil kişi ve toplumlarda iktidar nasıl işliyor onunla ilgileniyor
 - toplumdan kastettiği vatandaşlık, hükümet/devlet değil—bireysel hayatlarımızın iktidar tarafından nasıl şekillendirildiği
 - “aslında önemli olan, iktidarın hak kurallarının [otorite/meşruiyet/pozisyon/yönetim] üstesinden geldiği noktadır ... kendini kurumlara verdiği, tekniklerde vücut bulduğu, ve kendini araçlarla zamanla hatta şiddet kullanan materyal müdahalelerle donattığı nokta.” (Foucault 1980: 94)

Günlük nesnelere hayatımızı yapılandıran iktidar formlarıdır; Foucault en çok bu fikriyle tanınır. Foucaultcu olmak sadece belki etkin/üretken sıradan görünen tekniklere bakmaktır; ilişkilendirilecek kişiyi bulamasak da biraz baskı/sınırlama (belki niyet) başarılıdır. Böylece, tanımlanabilir niyetleri olan kişilerarası etkileşimlere bakmaktan etkileri gördüğümüz yerlere bakmaya yöneliyoruz, ve *bazen ama çoğu zaman değil tekniklere kazınmış niyetleri* göremiyoruz ama orijinal niyeti olan kişi gitmiş oluyor (Lukes, *İktidar*).

örneğin, kimin ceza verme yetkisi olduğunu sormaktansa, Foucault “ceza ve cezanın gücü hangi şekillerde farklı yerel, bölgesel, materyal kurumlarda etkin olarak vücut bulmuş” diye sorar (Foucault 1980:94-95). *Ceza ya da iktidar nasıl alanlarımıza ve alışkanlıklarımıza yerleşmiştir*, diye sorar. Bunu modern dünyamız hakkında düşünün: terapi, alış-veriş merkezlerinin organizasyonu, kendini teftiş etme, kayıt tutma (o kağıt parçasında vücut buluyoruz).

İnsanları, her yerde **kategori gruplarına/anlam etiketlerine** döndürdük. Bu kategorik bilgiyi kullanıyoruz ve pazarlama, sigorta, eğitim, siyaset için saklıyoruz? Foucault’nun dikkat etmemizi istediği hayatımızı yöneten teknikler bunlardır. Kimse bilgisayarların her yerde kullanılmasını sosyal kontrol için *tasarlamadı*, ama sonuçta bu oldu. Günlük hayata, alışkanlıklara, pratiklere bakmalı ve bu tekniklerle, çoğu zaman görünmez bir şekilde, hangi davranış biçimleri ve anlamı yapıldığını görmeliyiz. Örneğin, kozmetik mağazası Sephora’yi

düşünün—yüzümüzü başkaları için yapıyoruz, ve bunun için büsbütün bir teknoloji var. Bu nasıl organize ediliyor? Bu teknolojiden hangi toplumsal cinsiyet ya da sınıf sonuçları çıkar?

İktidarı anlamak istiyorsak, insanlar her sabah ne yapıyor diye sormalıyız. Bunu destekleyen nedir? Arkasındaki ekonomi nedir? Cezaya dair—terapi nasıl iş yapar/çalışır? Kendini teftiş etme, disiplin, kendini yönetme zamanındayız—sadece kendine-yardım kitaplarını düşünün mesela.

“... iktidarı uygulandığı en aşırı uçlarda, her zaman daha az kanuni/idari karakterde olduğu yerde, tespit edin.” (Foucault 1980:97)

Örnek: 1995’de, Profesör Silbey Fransa’da bir süre kaldı ve sıklıkla ayakkabı alış-verişine gitti, burada kadınların dayanılmazcasına sıkı ya da yüksek topuklu ayakkabılar giydiklerini fark etti. Daha sonra, bu ayakkabıları ABD’de gördü; üniversite öğrencilerinin ayaklarında ki ayakkabıların tabanlarının esnek olmayışı ve ağırlığından ve de tabanı oluşturan platformun derinliğinden dolayı giyenler ayaklarını bükemiyorlardı. Kadınlar şimdi yeniden bağlanmış ayaklarla yürüyorlar (eski Çin’de olduğu gibi)—önceden hükmedildikleri için bunları giyiyorlardı ama şimdi serbest piyasa moda ekonomisi nedeniyle. Toplumsal cinsiyet açısından analizi: feminizm ne üretti? Kadınlar saygı görmek için çalışmak zorundalar, cinsel açıdan özgür olmalılar, ama fiziksel olarak kısıtlanmaya ve nesneleştirilmeye devam ediyorlar (görünümlerine bakılarak değerlendirildiğinde). Hangi yük ortadan kaldırıldı? Yoksa daha fazlası mı eklendi?

- (2) “... iktidarın analizi kendisini bilinçli bir maksat ya da karar düzeyiyle meşgul etmemelidir; iktidarı kendi içsel görüşüyle değerlendirmeye çalışmamalıdır ve labirent gibi ve cevaplanamaz sorular sormaktan uzak durmalıdır: O zaman kimin iktidarı var ve aklında kim var? [*bu, bu sınıfta geçiş noktasıdır*] İktidarı olan kişinin amacı nedir?”
- Maksatlardan ziyade, organizasyonların ve kurumların kendilerinin birer iktidar tekniği olduklarına dikkat etmeliyiz. Maksatları aramak yerine, “maksadının, ki eğer varsa, kendi gerçek ve etkili pratiklerinde yattığı bir iktidar durumunu araştırmaktır.” **Maksadı başarılmış olan şeyden çıkarsamalıyız.** Etkilere ve sebeplere tersten bakıyoruz.
- “İhtiyaç duyulan şey, dışsal görünümünde iktidarın incelenmesidir. ... iktidarın kendini yerleştirdiği ve gerçek etkilerini ürettiği yerde.” Kimin çıkarlarına hizmet edildiğini bulmak için etkileri ve sebepleri *tersten* incelemeliyiz.

Foucault *neden* iktidar peşinde oldukları ya da genel stratejileri hakkında bir şey bilmek istemiyor. (Bu liberallerin saplantısı; bireysel insan maksatlarını takip etmek; bireyci yanılışı.) Foucault, boyun eğdirmede, bedenimizi kısıtlayan süreçlerde ve jestlerimize hükmeden şeylerde işlerin nasıl olduğuyla ilgilidir (kibarlık, adap, cinsiyetçi davranış, performanslar gibi).

Foucault, hükmedenin bize nasıl yüce bir yalnızlık içerisinde görüldüğünü sormaz, onun yerine öznelere zamanla, ilerleyen bir şekilde, pek çok organizasyon, arzu ve düşünceler yoluyla nasıl oluşturulduklarını keşfetmek ister. Özneyi, materyal anlamda arzunun özne olarak oluşturulmasını (neden belirli giysileri giydiğimizi, yemeği yediğimizi, neden belirli bir ev/aşık arzuladığımızı) anlamaya çalışır. Bu nedenle, Foucault Hobbes’un tam zıttıdır—onun kuramsal problemi tek bir isteğin ya da hükümdarın ruhuyla canlanan tek bir bedenin nasıl damıtıldığı (örneğin, Kongre ya da Leviathan) değildir. “Biz, halk” siyasi ve sosyal analizin yanlış bir projesidir. Leviathan, devletin kompleksinde yeniden birleşen ayrı bireylerin bir alaşımıdır. Leviathanı değil, sayısız bedeni incelemeliyiz. Onlar, iktidarın

etkileri/sonuçlarıdır. Neden krallara itaat ederek yaşıyoruz, neden çoğu insan kendini başkasının emrine sunar—bunları incelemeliyiz, birleşik bir bütünü nasıl yaratırız sorusunu bulmak yerine.

(3) “İktidar, bireyin başkaları üzerinde yoğunlaştırılmış ve homojen bir tahakkümü olarak görülmemelidir, ya da bir grubun ya da bir sınıfın diğerleri üzerindeki tahakkümü [*Marx’ın nasıl iktidarın sınıflar arası mücadele olduğunu söylediğini hatırlayın*]... iktidar, onu fazlasıyla sahip olan ve elinde tutanlar ile elinde olmayan ve ona boyun eğenler arasındaki farkı yaratan bir şey olmadığını bilin. **İktidar, dolaşımda olan**, ya da sadece zincirleme olarak işlev gören bir şey olarak analiz edilmez.” (Foucault 1980: 98)

--Bu fikir Simmel ve Wrong’un *intercursive* iktidar nosyonuna benzer

--**İktidar, siyasi topluluğun/devletin kanıdır**—hükümdara ait değildir; hareket eder ve dolaşır.

--İktidar hiçbir zaman orada ya da burada yerleşmez, asla bir kişinin elinde olmaz, bir mal ya da bir zenginlik parçası gibi kendine mal edilemez. Zenginlik, iktidar kullanımını sağlayan bir kaynaktır, bilgi ve kişilik ve şiddet ve yalan söyleme de öyle.

--İktidar, ağ gibi bir organizasyonda uygulanır. Bireyler, ipleri arasında dolaşırlar ve ipleridirler: onlar, **aynı zamanda bu iktidara maruz kalan (iktidarın nesnesi olan) ve uygulayan (öznesi/oyuncusu olan) konumdadırlar**. (Simmel’i hatırlayın: en aşırı hakimiyetlerde bile her zaman bir özgürlük unsuru vardır). İnsanlar **iktidarı deneyimlerken uygulayan araçlardır**. İnsanlar **ifade etme unsurlarıdır**—onlar, iktidarın araçlarıdır uygulama araçları oldukları gibi.

İktidar, bireyleri tamamen kontrolü altına almaz ya da tamamen ezmez. Birey, iktidarın ana etkilerinden/sonuçlarından biridir ve zaten iktidar tarafından yapılmıştır. Belirli jestler/arzular “bireysel” olarak görülür. *Nasıl görüldüğümüz, jest, konuşma, arzu hepsi, birey olduğumuz nosyonu içerisinde oluşturulmuştur, ruhumuzun taşıyıcıları ya temelinde ailenin üyeleri olarak değil*. Önceki kuşakları incelediğimizde, farklı jestleri/arzuları olduğunu görürüz—böylece, bunun genlerimizde ya da çevrede yazılı olan doğal bir gelişme olmadığını anlarız. İsteyen/arzulayan/düşünen/davranan hale getirilmişizdir.

--örneğin, 1940larda 50lerde hatta 60ların başında, kadınlar üniversiteye etekle gitmek zorundaydılar—ne yaptığımız üretilmişti! Neden herkes bir birey olduğunu iddia ediyor ve ne giydiklerinin onların bireysel karakterlerinin, isteklerinin, zevklerinin bir ifadesi olduğuna inanılıyor ama etrafınıza baktığımızda, herkes aynı şeyleri giyiyor?

--örneğin, bireysel olduğuna inanılan isteklerin, arzuların, zevklerin yaratılması hakkında: güzellik, cinsellik hakkındaki fikirler; 1980ler-1990lardaki medya—TV’de sigara içilmesi pek görülmezdi ama şimdi bir yeniden canlanma var.

Birey, iktidarın etkilerinden/sonuçlarından biridir. İktidarın oluşturduğu bir birey aynı zamanda onun aracıdır.

16. yüzyıldan önce, “birey” e dair bir dil yoktu. Bir kişi her zaman baba/oğul/koca/çiftçi/köylü/soylu olarak sosyal rolüyle konumlandırılırdı. Batı Avrupa’da, insanların çoğu soyluların altındaydı ve, eğer işleri ya da memleketlerine dair değilse, soyadları yoktu. Bir gruba/yere aittiler ve belirli bir rolleri vardı. Birey rolü 15. yüzyıldan sonraki burjuva devriminin bir icadı idi. Toprak sahibi soylular, zenginlikleri çoğalıp asillerin haklarını istediklerinde ve asil bir soyluları olmadığı halde kendileri için hak iddia ettiklerinde ortaya çıkan bir şeydi. “Onda olan şeyden neden bende de olmasın?” (örneğin, bu dönemin felsefecileri Locke ve Montesquieu).